

Oljeimperier imellom

Line Ulekleiv

Bitende kulde og snøhauger i halvmørket etablerte visningsforholdene rundt den nigerianske fotografen George Osodis fotoprojekt *Offshore*. Den ubarmhjertige vinteropplevelsen fant sted en kveld i februar i løpet av den ti dager lange visningsperioden, hvor rundt 100 fotografier ble projisert fra solnedgang til morgenlysning i Vaterlandsparken og Bjørvika. Lysbildeseriene på oppspent lerret besto av motiver fra Norge (Lofoten) og Nigeria (Nigerdeltaet), land som det kanskje ikke umiddelbart synes naturlig å sammenligne, men som for Osodi har et felles ståsted. For begge er de facto storeksportører av forurensende petroleum. Og når man står der ved den krittende hvite operaen, på broen over trafikken – et ikke-sted ingen ellers ville stoppet opp – ser man kanskje likevel spor etter svarte oljestrømmer. Bjørvika som gentrifisert fenomen, enn så lenge med næringslivet i høygir, kan i utstrakt grad tilskrives det man liker å kalle oljeeventyret. Denne stedsspesifikke settingen er også av sentral betydning for oppfattelsen av *Offshore*, som tar sikte på å etablere en politisk eksplisitt samtale i det offentlige hverdagsrommet.

Det er, til tross for de åpenbare forskjellene mellom Lofoten og Nigerdeltaet, ingen dialektisk polaritet som formidles. Avskygninger av et sammensatt bilde trer frem gjennom en strøm av bilder fremfor narrative enkeltmotiver. Oljens påvirkning av hverdag og omgivelser er fortsatt til dels på skisseplanet i Lofoten, og vil eventuelt etableres offshore, utenom synsfeltet – slik man gjør det i Norge. Norsk oljeboring foregår til havs, vel og merke også i Nigeria, nærmest skjult fra offentlighet. Norges oljevirkosomhet er så absolutt del av en større virkelighet.

Overgangen til det beryktede Nigerdeltaet er ekstrem, her er situasjonen preget av en kontinuerlig krise som rykker samfunnet opp med roten – noe som kommer kraftig til uttrykk i Osodis fotografier. Bakgrunnen er som følger: Nigeria hadde som fattig afrikansk land med et enormt oljefunn gode odds for å bli en suksesshistorie. Den første oljen flommet fra Nigerdeltaets sumpaktige jordsmonn i 1956. Innen midten av 70-tallet hadde Nigeria blitt medlem av OPEC og rikdommen var overveldende. Siden skar det seg stygt.¹

I Nigeria har oljevirkosomheten blitt en destruktiv kraft og omstendighetene rundt de multinasjonale oljekompaniene er preget av utstrakt korrupsjon. Den er lokalisert onshore, med plattformer, gassanlegg og rørledninger midt blant folk i deres dagligliv, og fører med seg åpne gassbranner og forurenset drikkevann.²

I Nigeria utgjør oljen 95% av de utenlandske investeringene i landet, men inntektene kommer på ingen måte folket til gode, som lever under en sviktende infrastruktur og helseproblemer. Innbyggerne i deltaet har ikke sett noe til den bedre levestandarden de ble lovet da man for første gang oppdager olje i området på 1950-tallet. Snarere tvert imot – jordbruk og fiske har grunnstøtt og misnøyen avler sosial uro og voldsbruk i en nedadgående spiral. Desillusjonerte lokalsamfunn danner front mot oljeselskapene, og i det siste har selvorganiserte bevæpnede geriljagrupper begynt å angripe oljeselskapene direkte ved å ta deres ansatte som gisler.

Kamp om ressurser

George Osodi setter gjennom sine dokumenterende fotografier oljevirkosomheten i perspektiv, kunstneren ønsker å undersøke den globale oljeindustriens sosiale og økonomiske sammenhenger og konsekvenser. Dette prosjektet bidrar til en tydeliggjøring av oljepremissets både selvfølgelige og relativt ubevisste posisjon i norsk kultur og samfunnsliv; den er i høyeste grad en naturalisert faktor. For generasjoner som aldri har opplevd noe annet enn oljerikdommen her til lands skorter det på reell kunnskap om selve betingelsene for oljeproduksjon og den basale tekniske utføringen av oljeutvinningen. Det er en stolt nasjonal mytologi knyttet til oljens berikelse av landet, men i det siste

har man sett en styrket debatt rundt hvilken betydning oljen skal ha, og hvilke fremtidige konsekvenser man kan tillate i kjølvannet av nye utvinningsplaner. Hvem eier egentlig oljen, og hvordan skal den forvaltes?

Med et oljefond på mer enn 2000 milliarder kroner og en akselererende krisestemning rundt energikilder på verdensbasis, er det vanskelig å overse sentrale problematikker rundt bruken av olje, både i en økonomisk, miljømessig og politisk forstand. Den representerer en aktualitet som er enormt brennbar. USAs krigføring og okkupasjon i Irak kan eksemplifisere et brutalt behov for å sikre vestlige oljeselskaper tilgang til denne viktige, men knappe ressursen. Andre prekære eksempler på uroligheter som følge av kamp om oljen kan man finne i borgerkrigsrammede Colombia, hvor britiske og amerikanske rørledninger har blitt sprengt i luften mange hundre ganger i løpet av det siste tiåret, og i Georgia hvor en finner strategiske olje- og gassrørledninger som blir forsøkt kontrollert av det russiske oljeregimet.³ Disse dramatiske utslagene av kniving om oljeressurser synes tilsynelatende fraværende på norsk sokkel. Derfor gjør George Osodis serier av fotografier fra det i utgangspunktet oljerike Nigeria, radbruket som følge av gale prioriteringer og et komplekst sett historiske og politiske årsaker, ekstra inntrykk i en norsk kontekst.

Selv om Norge lenge har hatt en høy stjerne for en forsvarlig og selvstendig omgang med oljen, kan man utvilsomt stille visse etiske spørsmål ved Norges håndtering av denne rikdommen. Økonomihistoriker og forsker Helge Ryggvik poengterer hvordan mange av verdens oljereserver er blitt funnet i det som i utgangspunktet var fattige utviklingsland, mens Norge på 70-tallet var et utviklet industriland med demokratiske institusjoner. En målsetning om et moderat utvinningstempo ble formulert på et tidlig tidspunkt, men det motsatte ble etter hvert tilfelle. Få nasjoner har hatt større økonomiske muligheter til å satse på fornybar energi, men i stedet har Norge blitt et land preget av kortsiktige løsninger og en økonomi som er sårbar for oppgang og nedgang i oljeprisen.⁴ Og nå øker bekymringen for at det snart ikke er mer igjen. Ryggvik understreker det moralske dilemmaet i Statoil-Hydros eventuelle ekspansjon i områdene utenfor Lofoten og Vesterålen. Oljeboring i stor skala truer med å ødelegge det verdifulle marine miljøet i denne tradisjonelle fiskerikulturen.

Dokumentarisk agenda

George Osodi er selvlært innen fotografi og hans arbeider befinner seg et sted mellom fotojournalistikk og aktivisme, vist både i aviser, magasiner og kunstsammenhenger – blant annet på Documenta 12 i 2007. Han bor og arbeider i Lagos og London. Han fokuserer gjennomgående på utnyttelse i et sosialt, økonomisk og økologisk perspektiv. Han har lenge vært aktiv som fotojournalist i hele Vest-Afrika, hvor han jobber med digitale fargefotos. Den digitale teknikken muliggjør en direkte avbildning av ofte farlige situasjoner. Osodis tilnærming er åpenbart samfunnsengasjert og politisk motivert, han vil vise verden sin harme over rekkevidden av ekstreme menneskeskapte situasjoner. Han oppsøker folk der de er, stiller spørsmål og risikerer egen sikkerhet. Ved å dokumentere Nigerdeltaet over flere år – prosjektet har pågått fra 2003 frem til i dag – forteller han om den vedvarende uretten som begås mot befolkningen. Denne situasjonen har kun i liten grad vært fanget opp av kameraer, delvis grunnet den fiendtlige topografien. Samtidig ser Osodi ut til å ønske å kommunisere den opprinnelige naturskjønnheten, og det folkelige initiativet og utholdenheten som tross alt finnes. Nigerdeltaet var ifølge Osodi opprinnelig et fredelig sted, rikt på tradisjoner og med et fruktbart jordsmonn som ga grunnlag for eksport. Alt dette er nå sterkt neglisjert. Osodi har med sitt fotoprojekt ønsket å vise dualiteten i det livet som føres i deltaområdet, skjønnheten i det stygge og realitetene i det han kaller «et tapt paradys».⁵

Den interne kunnskapen Osodi har om Nigeria er av sentral betydning, og forhindrer overfladiske slutninger, appetitt på katastrofe og emosjonsdrevne estetiseringer som ofte knyttes til kulturavhengige blikk utenfra. I en postkolonial virkelighet – Nigeria var under britisk styre frem til 60-tallet – kan man minne seg om at fotografiet som medium utviklet seg da det britiske imperiet var

på høyden. Noen av de første motivene for linsen var koloniserte folk rundt om i verden. Det har i nyere tid vært omfattende kritiske studier som har utforsket hvordan kameraet ble brukt som et instrument for å utøve symbolsk kontroll. Blant annet har Thomas Richards påpekt hvordan britene hersket over store deler av verden med liten militær tilstedeværelse, og at kontrollen først og fremst lå i deres særlige grep om informasjonssystemer – lister, kart og bilder.⁶ Fremstillingen av «de andre», eller ekkovirkningen av denne optiske innstillingen, er i Osodis fotografier effektivt motvirket.

Onshore

Oljen flekker til det meste i Nigerdeltaet. Den pipler ut fra oljerør og formørker utsiktene til flere generasjoner. I flere av George Osodis bilder kan man se marerittlignende omgivelser som mest av alt ligner på kulissene for en postapokalyptisk film, eksplosive specialeffekter inkludert. Svarte, døde trær. Hissige gassbranner. Men folk som bor der bærer seg ad som det er helt normalt, helt dagligdags. Noe det faktisk også er. Kvinner stiller med tøy og lager mat med ville flammer og grøtete svart røyk i bakgrunnen. Barn leker tilsynelatende ubekymret på avsvidd jord. Denne ekstreme tilpasningsevnen er det mest slående trekket ved Osodis bilder fra Nigerdeltaet.

I Nigerdeltaet er oljerigger labyrintisk sauset inn i ubeskyttet slumaktig bebyggelse. Det er en prekær mangel på elektrisitet, rent vann, medisin og skoler. Flere tiår med oljelekkasjer og giftig gass har drept mye av fisken som tidligere var en viktig inntektskilde og ressurs i området. I Osodis bilder kan man se folk fiske i forurenset vann og fisk i plastbøtter, men i realiteten er fangsten minimal. Det meste av forekomstene må man ut på dypere vann for å nå, men det er stort sett umulig å investere i motorbåter. Tvinget til å gi opp fisket, vokser det ofte fåfengte håpet om en jobb i oljeindustrien for lokale unge menn. Et motiv Osodi flere ganger anvender er plasseringen av en enkelt hånd i forgrunnen av et bilde – en hånd som demonstrativt fremviser olje eller er tilgriset av den. Han fokuserer også gjentatte ganger på føtter og fottøy som sandaler, noe som understreker den risikable nærheten med den forurensede naturen man ikke kan noe annet enn å trække rundt i. Oljeriggene stikker opp som mislykkede totempæler i Nigerdeltaet, blant annet har Osodi dokumentert hvordan disse «juletrærne», som de blir kalt, helt malapropos og ubrukelig stikker rustent opp av vannflater. Det er vanskelig å la være å assosiere den knortete, metalliske fremtoningen til disse oljeriggene med en rekke visuelle forestillinger om modernistisk skulptur – utformet av la oss si Picasso eller Moore. Det fallerte ved det én gang teknologisk løfterike og fremadrettede, med sin kombinasjon av noe klumpete organisk og teknologisk moderne, blir i Osodis versjon slående stillbilder som både er dramatiske og nøkterne.

Offshore

Fotografiene fra Lofoten ble gjort under et opphold i Norge sent i 2008. George Osodi oppsøkte lokalbefolkningen, fiskere og aktivister i den aktuelle debatten rundt utbygging av oljefeltene i nord. I Norge foregår – i himmelropende kontrast til Nigeria – det meste av oljevirkksomheten til havs og under vann, noe som forhindrer åpent innsyn. Osodis bilder fra Lofoten viser i tråd med denne skjulte situasjonen ingen åpne konflikter eller eventuelle katastrofale følger av oljevirkksomhet – i stedet antyder de muligheten av en endring i naturstrukturene ved hjelp av kunstprosjektets timing. Lofotbildene knyttes mer indirekte til oljeindustrien, men opplevelsen av motivene farges av tenkte endringer i kjølvannet av økt press på ressursene. Virkningen blir mer latent enn realisert. Fotografiene inngår derav i en større offentlig debatt, det er deres primære funksjon.

Blikket utenfra er merkbart i disse bildene, Osodi har observert en infrastruktur og en natursetting som for norske øyne er lite bemerkelsesverdig. Lofoten er også for nordmenn flest ensbetydende med natur, et favorisert landskap kjent for fjell, rorbuer og voksende turisme. Osodi får med alt dette i sine bilder, mange består av destillerte naturutsnitt, både milde i solskinn og forblåst karrige. Overgangen fra Nigerdeltabildene er bortimot absurd; her er overflod av frisk luft, snødekte fjell, sauer og klar blå himmel. Osodi viser tørrfiskhjeller, fiskemottak – tradisjonell naturforedling –

naturressursene er ukorrumperte i nigeriansk målestokk. Man liker å tro at denne naturen er ren og ubesudlet, men også her er særlig marine næringsystemer kraftig forringet. Osodi formidler de nesten tomme naturområdene, her er ingen menneskemengder. Vi ser noen trauste norske menn portrettert for seg selv, nesten ingen kvinner eller barn er i synsranden. De få personene vi ser er typisk ikledd varmedress.

Det oppstår noen særegne parallelle situasjoner til den avfotograferte situasjonen i Nigerdeltaet. I begge tilfeller er fiskekulturen tradisjonelt definerende for stedet, men i svært forskjellig grad utfordret og forstyrret. Osodi kretser inn naturressurser og fiskeredskaper begge steder, dette knyttes visuelt til hverandre – blant annet gjennom mønsterstudier i fangstgarn og tauverk. Også fiskemottakenes bølgeblikkfasader er gjenstand for Osodis oppmerksomhet, og kan representere det systematiserte og moderniserte fisket. Oljen er også nærværende i Lofotbildene, særlig i form av oljetønner og gamle dieselpumper på kaiområder. Men disse sporene i landskapet virker nesten joviale, inngrodd på stedet og er ingen eksplisitt trussel. I alle fall inntil videre.

Teksten er en forkortet versjon av et lengre essay.

1 Tom O'Neill, «Curse of the Black Gold – Hope and betrayal on the Niger Delta»,

<http://ngm.nationalgeographic.com/2007/02/nigerian-oil/oneill-text?fs=travel.nationalgeographic.com>

2 I følge nettstedet Globalis (et interaktivt verdensatlas fra FNsambandet) ligger det i dag mer enn 500 oljebrønner og 66 gassfelt i Nigerdeltaet. I tidsrommet fra 1976 til 1996 forekom det mer enn 4600 oljelekkasjer, som til sammen førte til utslipp av mer enn tre millioner fat råolje. Dessuten forbrennes mellom 70 og 90 prosent av naturgassen som utvinnes på oljefeltene, noe som fører til store CO2-utslipp i atmosfæren. Dette forbruker energi tilsvarende 300 millioner dollar daglig, og gir dårlig luft og sur nedbør.

<http://www.globalis.no/Satellittbilder/Nigerdeltaet>

3 Helge Ryggvik, «På dypt vann», katalog: *Hypocrisy – The site specificity of morality*, Nasjonalmuseet for kunst, arkitektur og design 2009, s. 38.

4 Ryggvik, s. 40.

5 George Osodi i samtale med Bisi Silva, katalog: *Paradise Lost*, Centre for Contemporary Art, Lagos 2008.

6 Liz Wells (red.), *Photography: A Critical Introduction*, Routledge, London 2004, s. 82.